

Presteforeningen i 124 år

Historisk kåseri ved overgangsmarkering 23.10.2024

Per Kristian Aschim, fagsjef

«Prestetjenesten i vor kirke har for tiden store vanskeligheter at kjæmpe med», sto det å lese i *Luthersk Kirketidende* lørdag 3. oktober 1914. det var ikke fordi første verdenskrig nettopp hadde begynt. Artikkelforfatteren, Mikkel Bjønnes-Jacobsen, den gang res.kap på Østre Toten, siden stiftsprost og biskop i Hamar, pekte på en rekke tendenser i tiden. «Prestens privilegerte stilling som geistlig embedsmand» var rokket. Både ordet og nattverden var gitt fri, blant annet.

«Den utvikling med hensyn til prestatjenesten, som her er skissert, kan vanskelig undgaaes i vor demokratiske tid med det embedsbegrep som raader i vor kirke. Embedsmanden er der jo kun for ordenens skyld.»

Et av problemene var prestens stilling som statens embetsmann. Løsningen var «ikke at dæmme imot den demokratiske utvikling i kirken. (...) Men prestatjenesten maa gives tilbake til menighet og kirke, før den er blit ødelagt».

--

Her sitter vi 150 år senere, og ser at det stadig er nok av utfordringer å kjempe med for prestatjenesten, selv om den er gitt tilbake til menighet og kirke. Jamfør høstens høringer om biskopens tilsyn og Stylingstenesta i Den norske kyrkja. Og – det begrunner at prestene fortsatt vil trenge en sterk og solid fag- og profesjonsforening.

Selv om vi 31.12.2024 må si: Presteforeningen ble 124 år, to måneder og 18 dager gammel, så er det ikke sikkert vi skal lyse fred over dens minne. Noe nytt vil stige opp av asken 1.1.2025.

--

Vi markerer i dag at det er 124 år og 10 dager siden Presteforeningen ble stiftet i Trondheim 13. oktober 1900. Vi har ikke noe anegalleri over «The founding fathers» i PFs lokaler. Vi har heller ikke noe «Mount Rushmore» med de første lederne hugget inn i fjellet. Men de stiftet altså – under en viss motstand og skepsis i presteskapet – **Landsforening for Prester.**

§1 Foreningens Formaal er at samle den norske Kirkes Prester til Enhed i arbeidet for de fælles Opgaver og at virke for disse Opgavers Løsning i evangelisk-luthersk Aand.

§2 Foreningen vil tillige varetage de norske Presters fælles Interesser og modarbeide hvad der kan lægge Hindringer i Veien for deres Virke.

Da hadde grunnleggerne strøket en del av forslaget til §2, nemlig også å motarbeide «alt, hvad der kan skade deres Stilling og Anseelse».

--

Da Presteforeningen ble stiftet, fantes ingen «kirkelige organer» ved siden av det statlige kirkestyret med kirkedepartementet og de geistlige embetsmennene. Dette var før menighetsrådenes, bispedømmerådernes og Bispemøtets tid, og lenge før Kirkerådet, Kirkemøtet og Kirkelig fellesråd.

Kanskje henger en eiendommelighet ved styresammensetningen i Presteforeningens første – faktisk 50 år – sammen med dette. Foreningen ble ledet av «den høyere geistlighet». I 1913 for eksempel, var formannen biskop Peter Wilhelm Kreydahl Bøckman i Trondheim. Bestyrelsen besto av 20 medlemmer, formann, viseformann og tre representanter fra hvert stift. *Alle* landets biskoper satt i bestyrelsen. Dette var fire år før Bispemøtet ble noenlunde regelmessig, og 20 år før Bispemøtet ble formelt hjemlet.

Dermed ble Presteforeningens styre det stedet der landets biskoper kunne møtes, og et sted der representanter for landets geistlighet sammen med biskopene kunne drøfte ting, komme med ideer til nye tiltak og så videre. Både Presteforeningen – og siden Bispemøtet – ble tankesmier for innovasjon i Den norske kirke, langt ut over deres formelle rolle.

--

Et eksempel: I 1938 kom Presteforeningens liturgiske nevnd med et fullstendig forslag til revisjon av Den norske kirkes høymesseliturgi. Det kom riktignok ikke noe ut av det på kort sikt. Det kom en krig og en gjenreisningstid som krevde sitt. Men her var Presteforeningen ute mer en 25 år før regjeringen oppnevnte liturgikommisjonen i 1965.

--

Men det begynte med etter- og videreutdanning. Ja, en kan si at Presteforeningen vokste ut av etter- og videreutdanningstiltak. I 1890-årene ble det avholdt prestekonferanser og vitenskapelige høstkurs for prester. Det var lenge delte meninger om man skulle stifte en Presteforening. I 1892 ble det advart mot «standsinteresser i en slik forsamling» i *Luthersk Kirketidende*. «Men», fortsatte innsenderen, «samlers man seg vesentlig om dyktiggjørelsen til prestegjernen, tidens krav og kirkens oppgaver, vil utbyttet bli det beste».

Dette ble med inn i Presteforeningen og har alltid vært en vesentlig side – PF som profesjonsforening, som vi sier det i dag.

Men standsinteressene ble ikke lagt bort. De ble med inn, det å «vareta de norske Præsters fælles Interesser». Nå tok det en del tid før Presteforeningen framsto som en fagforening i den moderne betydningen av ordet, men vi kom dit, i alle fall fra 1950-årene av.

--

Presteforeningen har også rommet ulike former for samfunnsengasjement, det vil si: ikke alltid ble rommet i Presteforeningen. Foreningen har vært preget av «fredens, forsonlighetens og samlingens verdier», som Arne Bugge Amundsen skriver.

I 1915 etablerte prestene i Bergen «Bergen presteforenings fredsgruppe». Den tok initiativ til at «Norske presters fredsforening» ble stiftet i forbindelse med PFs generalforsamling i 1915. Opprinnelig var initiativtakernes tanke at dette skulle være et engasjement i PFs regi, men formannen, Bøckman, talte imot. Fredsforeningen ble derfor etablert som selvstendig forening. Den vervet raskt flere hundre prester som medlemmer. I tillegg ville Metodistkirkens prester være med.

I 1929 kom spørsmålet om nedrustning opp på Presteforeningens generalforsamling. Ved voteringen viste det seg at tilhengerne av nedrustning og den forsvarsvennlige fløyen var nøyaktig like mange. «Fredsgruppens nedrustningsforslag fikk derefter 79 for og 79 imot» står det lakonisk i protokollen fra Generalforsamlingen, og siden ingen resolusjonstekst inngår i protokollen, må vel daværende formann ha tilhørt den forsvarsvennlige fløyen.

Så: Vi har hatt dramatiske voteringer i Generalforsamlingen også om andre ting enn boplikt og streik. Og potensielt splittende saker som fredssaken, målsaken og avholdssaken, har vært holdt utenfor foreningen som sådan, og avstedkommet egne foreninger som Prestemållaget og Norske presters avholdsforening. Jeg er litt mer usikker på om vi som er gift med prester egentlig savner Prestekoneforeningene.

--

I 1975 oppsummerte Hans Christian Mamen sin 75-årshistorie med ti teser. Jeg avrunder med disse ti tesene, og aktuelle kommentarer til enkelte av dem:

1. Kollegialt samvær mellom prester synes å være viktigere enn for noen annen yrkesgruppe.

Kanskje var det derfor vi trengte to utredningsrunder og en åtte-ti år for å bli fortrolig med tanken om ny felles organisasjon? Vil vi kunne ivareta behovet for denne kollegialiteten framover? Eller ligger det spennende muligheter i kollegialt samvær som omfatter et større tjenestefellesskap med flere vigslede tjenestegrupper?

2. Bak opprettelsen av PF lå ønsket om at den menige prest skulle ha et ord med i laget som et korrektiv/supplement til kirkens øverste ledelse og departementale administrasjon. Generalforsamlingen var det viktigste forum for det menige medlem.

Vi vil fortsatt gi prester dette ordet med i laget. Men kanskje lokallagene og stiftsårsmøtene er blitt vel så viktige som GF i nyere tid?

3. Et annet motiv bak foreningsdannelsen var ønsket fra prestene i provinsen om å få anledning til å øve innflytelse og i noen grad nøytralisere hovedstadsprestenes mer sentrale posisjon. Viktig i denne sammenheng er stiftsstyrene og landsstyret, i den aller siste tid også lokallagene (skrevet i 1975).

Og kanskje hovedstadsprestene har fått likere arbeidsvilkår med prestene utover landet med prostereform, arbeidsplaner og arbeidstid?

4. Når den høyere geistlighet har preget foreningen så sterkt som tilfelle var de første 50 år, har det sammenheng med kirkestriden. Så lenge foreningens enhet var truet, la man ledelsen i deres hender som hadde størst posisjon og ansvar.

5. Foreningens program har vært inkluderende. Foreningen ville omfatte alle prester, yrkesaktive og pensjonister, nybegynnere og veteraner, de som arbeidet i sentrum så vel som de i provinsen, teologer fra Universitetet og fra MF, prester i den offisielle kirkes tjeneste eller i organisasjonenes tjeneste, uten hensyn til teologisk standpunkt eller kjønn.

Her må vi legge til også teologer fra VID og NLA. Og vi må se i bakspeilet og spørre om hvor inkluderende «kjørereglene» ble opplevd. Og – hva er en inkluderende ambisjon i dag?

6. Foreningens mål har vært å tjene kirken ved å dyktiggjøre prestene og legge de ytre vilkår til rette for deres tjeneste.

Dette er så godt sagt, at det kunne stått i våre politiske målsettinger fortsatt.

7. Når foreningen har valgt «det direkte medlemskaps linje» i stedet for å ha en generalforsamling av deputerte, har dette gagnet foreningen som også her var inkluderende og lot enhver prest få følelsen av å telle likt. Dessuten slapp man de kvaler som følger med valg av deputerte. Det kunne provosere fraksjonsvirksomhet.

Her har PF gjennomført et klart linjeskifte ved innføring av delegatmodellen, men vi ser også en forhistorie som forklarer hvorfor vår Generalforsamling har hatt nesten 10 % av medlemmene som delegater.

8. Foreningen har aldri hatt noe bakslag. Etter 1945 har foreningen vokst kontinuerlig når det gjelder tallet på medlemmer, økonomi, arbeidsområde og respekt.

Dette har nok også endret seg noe siden de glade oppgangstider fram til midten av 70-tallet.

9. Presteforeningen har fremmet økumenikken og styrket vår kirkes internasjonale forbindelser.

Siden opprettelsen av Mellomkirkelig råd på 1960-tallet har kirken overtatt mye av dette, men PF har fortsatt å ha noen internasjonale forbindelser, og mange prester har vært aktive i økumenikk og etter hvert også i religionsdialog.

10. Via de alminnelige fagforeningsbestemmelser har Presteforeningen medvirket til å bedre forbindelsen mellom Kirkedepartementet og det aktive kirkeliv.

I nyere tid har vi vært en profesjonell motpart i forhandlingene med KA – i hverdag og streik.

--

Mye mer kunne vært trukket fram fra vår rikholdige historie og vårt rikholdige arkiv. Utvikling av presters lønns- og arbeidsvilkår, boforhold og rammer rundt tjenesten kunne vært omtalt.

Jeg har stort sett holdt meg i litt eldre tid av foreningens historie. De siste 40 år av historien er jo midt iblant oss – med ledere og generalsekretærer som har ledet oss igjennom endring på endring.

- Embete og råd og overføring av tilsetninger til bispedømmerådene på 1980-tallet.
- Tjenesteordninger og ny kirkelov på 1990-tallet.
- Prostereform og arbeidstid på 2000- og 2010-tallet,

For å nevne noen få stikkord. Hva hver enkelt av dere har vært medskyldige i vet dere best selv.

--

Med disse små glimtene fra fortiden, snur vi nå blikket mot framtiden.

Fra nyttår fortsetter arbeidet – interessekampen og det kollegiale fellesskapet – i nye rammer.

Hvor det fører, det vet ingen, men en vandring har tatt til, som salmedikteren har sagt det.